

Truth, Love અને Compassion



મારા પ્રથમ ગુજરાતી પુસ્તક 'સર્જનની સંવેદના'નો સુંદર રિવ્યુ પદ્મશ્રી શ્રી શાહબુદ્દીન રાઠોડે લખી આપ્યો હતો. પુસ્તકના લોકાર્પણદિવસ પછીના શનિવારે મારે રાજકોટ સ્ટર્લિંગ હોસ્પિટલમાં આઉટરીચ ઓપીડી હતી. રાજકોટથી વળતાં હું થાનગઢ શાહબુદ્દીન રાઠોડસાહેબને મળી મારું પુસ્તક તેમને ભેટ આપવા ગયો. મારા ડ્રાઇવર નાનજીભાઈએ ગાડી ચોટીલાથી અંદર તરફ વાળી. ચોમાસાનો પહેલો વરસાદ થઈ ગયો હતો અને ચોટીલાથી થાનગઢનો અઢાર કિલોમીટરનો રસ્તો એકદમ નયનરમ્ય હતો. રસ્તામાં બંને તરફ લીલોતરી અને એક-બે નાનાં તળાવ જોયાં. ત્યાર બાદ કોતરેલા આછા બદામી પથ્થરો દેખાયા જે વર્ષો પહેલાં થાનમાં મળી આવેલી ચિનાઈ માટીના પુરાવા આપી રહ્યા હતા. એક વખત શાહબુદ્દીનભાઈએ કરેલી વાત યાદ આવી ગઈ કે થાનમાં ઘરે ઘરે સિરામિકનાં કારખાનાં છે અને માથાદીઠ સરેરાશ આવકમાં થાન એ ભારતમાં પહેલા પાંચ શહેરોમાંનું એક છે.

‘આશિયાના’ સામે મારા ડ્રાઇવરે ગાડી રોકી. દરવાજાની બીજી બાજુ બેઠેલા અફઝલભાઈને દરવાજા સુધી આવવું ના પડે એટલે મેં ઝાંપો ખોલવાનો પ્રયત્ન કર્યો અને તેમણે ઝડપથી ઊભા થઈ ઝાંપો ના ખોલવા ઇશારો કર્યો. મને થયું, કોઈક બીજા દરવાજેથી સાહેબને મળવા જવાનું હશે? ત્યાં તો લગભગ ચાર ફૂટ ઊંચો જર્મન શેફર્ડ કૂતરો, સાવજની જેમ ભસતો-ભસતો ઝાંપા તરફ ધસી આવ્યો. હું ગભરાઈ ગયો હતો. અફઝલભાઈએ સિફ્તથી તેને ફળિયાના એક ખૂણે બાંધી દીધો અને મને કહ્યું, “આ કારણે ઝાંપો ખોલવાની ના પાડતો હતો સાહેબ. આવો અંદર, એ થોડી વાર ભસશે, કંઈ કરશે નહીં. આ સીડીથી ઉપર આવેલા હોલમાં બેસો. સાહેબ આવે જ છે. તમારા વિશે પૂછતા જ હતા.”

હું પહેલા માળે આવેલા હોલમાં સોફા પર ગોઠવાયો અને દીવાલો પર લગાવેલાં સર્ટિફિકેટ્સ, પુરસ્કારો અને ફોટોગ્રાફ્સ જોવા લાગ્યો. સાહેબને ૨૦૨૦માં ઘોષિત થયેલા પદ્મશ્રી પુરસ્કારનો ઉલ્લેખ કરતા શીલ્ડ પણ જોયા. સોફા પર ગોઠવાયેલાં ચિત્રો દ્વારા તેમનાં પેઈન્ટિંગના શોખ વિશે જાણવા મળ્યું અને ટેબલ પર ગોઠવેલા હાર્મોનિયમથી તેમનો સંગીત-પ્રેમ પણ છતો થયો. થોડી વારમાં શાહબુદ્દીનભાઈ આવ્યા અને મેં મારું પુસ્તક ભેટ તરીકે આપ્યું. તેમનો રિવ્યુ પુસ્તકમાં કેવી રીતે આવેખાયો છે તે પણ દર્શાવ્યું. પછી તેમની સાથે વાત-વાતમાં અઢી કલાક ક્યાં પસાર થઈ ગયા તેની ખબર જ ના રહી. નીકળતી વખતે તેમણે તેમનું પુસ્તક મને આપ્યું, મને ધીમું હસીને, તેમની શૈલીમાં, જેનાથી આપણે સૌ ગુજરાતીઓ ઘણા વાકેફ છીએ, તેમણે કહ્યું, “ફોટો નથી પડાવી લેવો? લ્યો અફઝલને તેડાવું.”

“ફોટો તો પડાવવો જ છે, પણ આ પુસ્તકમાં તમારા હાથથી એક સુંદર સંદેશ લખી આપો.”

“અહીં આવો. આ મારો રૂમ છે, જ્યાં હું લખાણ કરું છું. મને હોલ્ડરવાળી પેન ગમે. તેનાથી લખાણ સુંદર આવે. જે કૃષ્ણામૂર્તિ એ એક મહાન ફિલ્મસૂફ હતા, તે કહેતા હતા...”

શાહબુદ્દીનભાઈએ પુસ્તક હાથમાં લઈ તેમના સુંદર અક્ષરમાં નીચેનાં વાક્ય લખ્યાં.

“Truth means to see the thing as it is, Love means dedication without expectation, Compassion means passion for all.”

- J. Krishnamurti

શાહબુદ્દીનભાઈની સરળ જીવનશૈલીથી હું અંજાઈ ગયો હતો. “Simple Living & High Thinking.” આ phraseની તે એક જાણે જીવંત ઉદાહરણ હતા. થાનથી અમદાવાદ પરત ફરતાં, ઉપર લખેલું વાક્ય મેં ત્રણ-ચાર વખત વાંચ્યું અને મારી જ ઓપીડીમાં બે દિવસ પહેલાં જોયેલું એક દર્દી અને તેનો પરિવાર મને યાદ આવી ગયા. જાણે માતા-પિતા જે. કૃષ્ણમૂર્તિએ કરેલી વાતને તેમના જીવન થકી વાચા આપતાં હતાં. ચાલો “અભય”ની વાત કરું.



ડૉ. કાર્તિકભાઈ અને ડૉ. સીમાબહેનનાં પ્રેમલગ્ન થયેલાં, કુટુંબીઓ પણ તેનાથી ખુશ. કાર્તિકભાઈ વ્યવસાયે ગાયનેકોલોજિસ્ટ અને સીમાબહેન એનેસ્થેટિસ્ટ. લગ્નનાં બે વર્ષમાં જ તેમને ત્યાં બાળજન્મનો અવસર આવ્યો.

બંને બાજુ આ પહેલું જ ગ્રાન્ડ-ચાઇલ્ડ આવવાનું હતું.

પોતે ગાયનેકોલોજિસ્ટ હોવાના કારણે, સીમાબહેનનો પ્રેગ્નન્સી દરમિયાન પ્રોગ્રેસ જોઈ કાર્તિકભાઈ ખુશ હતા. ડિલિવરીનો દિવસ આવી ગયો. પોતાના મિત્રને સાથે રાખી કાર્તિકભાઈએ જ સિઝેરિયન કરવાનું નક્કી કર્યું. તેમના પીડિયાટ્રિક મિત્ર પણ નવજાત શિશુને તપાસવા માટે તૈયાર ઊભા હતા અને થિયેટર બહાર વીસેક કુટુંબીઓ આ નવા મહેમાનને આવકારવા.

નવજાત શિશુનું પહેલું રુદન માબાપને અને ડોક્ટરોને સ્મિત આપતું હોય છે, પણ આ બાળક જરાય રડ્યું નહીં. પીઠમાં એક-બે વાર થાપટ મારી તેને જગાડવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો, પણ રુદન જન્મ્યું નહીં ને બાળક ભૂરું પડવા લાગ્યું. કુટુંબીઓ બાળકનું મુખ જુએ તે પહેલાં પીડિયાટ્રિશ્યન તેને કૃત્રિમ રીતે ટ્યુબ દ્વારા શ્વાસ આપતાં-આપતાં જ એમ્બ્યુલન્સમાં NICU તરફ લઈ જવા રવાના થઈ ગયા.

Spinal Anaesthesiaની અસર હેઠળ સીમાબહેન સ્વસ્થ હતાં, તેમણે થોડી દોડધામ જોઈ ઉચાટભર્યા સ્વરમાં પૂછ્યું, “કાર્તિક, શું થયું?”

“Don’t Worry, બચ્યું રહ્યું નથી એટલે થોડો Oxygen આપવા માટે ડોક્ટર લઈ ગયા છે.”

“મને તેનું મોઢું તો બતાવવું હતું.” સીમાબહેનની આંખોના કિનારે પાણી આવ્યું.

“હમણાં આવી જ જશે, પછી તારે તેનું મોઢું જ આખો દિવસ જોવાનું છેને. આપણે બાબો આવ્યો છે.” સીમાબહેનના માથા પર હળવેકથી હાથ ફેરવતાં કાર્તિકભાઈએ કહ્યું અને મનમાં વિચાર્યું કે દીકરાના ભૂરા પડી ગયેલા મુખને જોવું તેમનાં પત્ની માટે ખૂબ અઘરું પડી જાત. સીમાબહેને સ્મિત આપી કાર્તિકભાઈનો હાથ પકડી રાખ્યો.

NICUના કાચની બહારથી કાર્તિકભાઈ તેમના બાળકને વેન્ટિલેટર દ્વારા શ્વાસ લેતું જોઈ રહ્યા હતા. બાળકનાં ફેફસાં સમયસર ખૂલ્યાં ન હોવાથી તેને કૃત્રિમ રીતે કામ કરતાં રાખવા માટેના પ્રયત્નો ચાલી રહ્યા હતા. ચાર દિવસ પછી બાળકે જાતે શ્વાસ લેતાં હવે વેન્ટિલેટર દૂર કરવામાં આવ્યું. બે દિવસ પછી તે સીમાબહેનની પડખે સૂતું હતું, ત્યારે પહેલી વાર પતિ-પત્ની એકબીજા સામે જોઈ હસ્યાં. અસંખ્ય ડિલિવરી અત્યાર સુધી કરાવી હોવા છતાં, પોતાના જ બાળકના જન્મ દરમિયાન પડેલી તકલીફોએ તેમનું સ્મિત છીનવી લીધું હતું. ‘બાબો આવે તો અભય નામ રાખીશું’ - એ વાત યાદ કરી હવે બાળકને ‘અભય’થી સંબોધવાનું શરૂ થયું.

ત્રણ મહિને અભય મમ્મી-પપ્પાને ઓળખી સ્મિત આપતો થયો, પણ તેનું માથું પકડી રાખી ન શકતો. માથું હંમેશાં એક તરફ ઢળી જતું. છ મહિને પણ આ જ પરિસ્થિતિ રહી એટલે બાળકોના ન્યુરોલોજિસ્ટની સલાહ લઈ મગજનો MRI કરાવવામાં આવ્યો. “કાર્તિકભાઈ, જન્મ પછી તરત મગજને ઓક્સિજન ન મળવાના કારણે અભયને બ્રેઇનમાં ઘણું ડેમેજ થયું છે. શરીર સંતુલિત કરવાના અને સ્નાયુ કંટ્રોલ કરવાના એરિયામાં પણ ઘણું નુકસાન થયું છે. કદાચ આ બાળક આપમેળે ચાલી નહીં શકે. I am sorry. તેને નિયમિત કસરત કરાવવી પડશે.”

આ વાત સાંભળી મમ્મી-પપ્પા ભાંગી પડ્યાં. તેમણે જોયેલાં સ્વપ્નો પત્તાંના મહેલની જેમ એક ક્ષણમાં જ વીખરાઈ ગયાં હતાં. ઘરે પહોંચી બેડરૂમમાં પતિ-પત્ની એકબીજાને ભેટી ધ્રુસકે ને ધ્રુસકે રડી પડ્યાં. પાછળ બેડ પર સોફ્ટ ટોચને જોઈ અભય હસી રહ્યો હતો. જાણે તે મમ્મી-પપ્પાને કહેતો હતો કે ‘હું તો આ પરિસ્થિતિમાં પણ આનંદમાં રહેવા માગું છું, તમે શા માટે દુઃખી થાઓ છો?’ બસ કાર્તિકભાઈ અને સીમાબહેને નક્કી કર્યું, અભયને આપણે હંમેશાં ખુશ રાખવો છે.

ધીમે ધીમે અભય મોટો થતો ગયો અને સાથે સાથે કાર્તિકભાઈની પ્રેક્ટિસ. સીમાબહેન ગવર્નમેન્ટ હોસ્પિટલમાં હોવાથી લથી પનો સમય બહાર રહેતાં. કાર્તિકભાઈએ તેમનું કામ અભયના શેડ્યુલની આસપાસ ગોઠવી નાખ્યું. સવારે ૯ વાગ્યે પોતાની સાથે અભયને હોસ્પિટલ લઈ જઈ સાથે જ ચા-નાસ્તો કરે. અભયને અલગ રૂમ ફાળવી તેના માટે મોબાઇલ-ટીવી અને એક આત્મીય નર્સની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી. બપોરે એક વાગ્યે, અભયનો મેસેજ આવે, ‘પપ્પા, ભૂખ લાગી છે.’ એટલે બધું જ પડતું મૂકી સાથે તેઓ લંચ કરે. સૌ દર્દીઓ પણ આ વાત જાણે અને અડધો કલાક હોસ્પિટલ આખી સ્થિર થઈ જાય. અભયનું ડાયપર બદલાવી પછી કાર્તિકભાઈ ઓપીડી શરૂ કરે. અભય પણ આત્મીય એટલે વ્હીલચેરમાં રિસેપ્શન પર બેસવાનું પસંદ કરે. આવતા-જતા દર્દીઓના તેની ભાષામાં ખબરઅંતર પૂછે અને ક્યારેક ચૉકલેટ-આઈસક્રીમની પાર્ટી પણ મેળવી લે. સાંજે પાંચ વાગ્યે ફરી ચા-નાસ્તો અને છ વાગ્યે અભયને લઈ કાર્તિકભાઈ ઘરે પાછા ફરે.

અભય પિક્ચર જોવાનો શોખીન. રોજ ડિનર પછી પોતાની સી. પી. ચેરમાં ટીવી સામે ગોઠવાય અને શાહરુખ-અમિતાભ બચ્ચનનો તો તે ભારે ફેન. તેમનાં પિક્ચર આવે ત્યારે, ભલે મોંમાંથી લાળ ઝરે, પણ તે ચિચિયારીઓ બોલાવે. કાર્તિકભાઈ રાત્રે ૧૨-૩ અભય સાથે બેસી પિક્ચર જુએ. એક સમયે તેમના માટે બનાવેલું જિમ હવે હોમ-થિયેટરમાં પરિવર્તિત થઈ ગયું હતું.

સવારે ઊઠ્યા પછી, અભયને રોજ ત્રણ કલાક RA ધ્વનિતને સાંભળવા જોઈએ. આ માટે સીમાબહેન, સવારનો ‘મોર્નિંગ મંત્ર’ રેકૉર્ડ કરી રાખે. જો કોઈ દિવસ આ નિત્યક્રમ ભુલાઈ જાય તો અભય કોઈની સાથે વાત

ના કરે. ‘બા...યો...સ્કોપ...’ ધ્વનિતે કરેલા નવા પિક્ચરના રિવ્યુને ક્યારેય તે ચૂકતો નહીં.

પોતાની વ્યસ્ત પ્રેક્ટિસમાં પણ દંપતી, અભયનું રૂટીન જાળવવામાં કોઈ કચ્ચાશ બાકી ન રાખતાં. દરેક વેકેશનમાં બધાં સામાન્ય બાળકની જેમ અભયને લઈ તેઓ રજાઓ માણવા જતાં. અભયે પોતાની વ્હીલચેરમાં જ આશરે દુનિયાના આઠ દેશોની સફર ખેડી છે. અભયના આગ્રહને વશ થઈ, કાર્તિકભાઈ તેને મુંબઈમાં અમિતાભ બચ્ચનના ‘જલસા’ અને શાહરુખ ખાનના ‘મન્નત’ને બતાવવા પણ લઈ ગયા હતા.

અમદાવાદમાં બનેલા નવા ક્રિકેટ સ્ટેડિયમમાં રમાઈ રહેલી T20 મેચ હોય કે નવી બનેલી કોઈ રેસ્ટોરાં, મને અભય અને મમ્મી-પપ્પા ઘણી વાર મળી જાય. કાર્તિકભાઈ અભયને તેડે અને સીમાબહેન તેની વ્હીલચેરને. જીવનનાં દરેક કપરાં ચઢાણ તેમણે આ રીતે પાર પાડ્યાં હતાં.

સાત વર્ષ પહેલાં, અભયના પગ, થાપામાંથી પડોળા ઓછા થતા હોવાથી જ્યારે તેઓ મને મળવા આવ્યા, ત્યારે મેં જોયું કે તેના થાપાનો ગોળો સોંકેટમાંથી બહાર છટકી રહ્યો છે. એક્સ-રેને વ્યુ-બોક્સમાં ગોઠવી માતા-પિતાને આ વાતથી માહિતગાર કરી, ઓપરેશન દ્વારા તે ગોળાને અંદર બેસાડવો પડશે તેમ મેં સલાહ આપી. રાત્રે કાર્તિકભાઈનો ફોન આવ્યો. ‘મૌલીન, અભયને કોઈ દુખાવો થતો નથી. તેને કપડાં પહેરવામાં અને કલીન કરવામાં અમને થોડી તકલીફ પડે છે, જે અમે ચલાવી લઈશું. તેનો એક્સ-રે ખરાબ દેખાય છે, પણ એ તો પોતાની મજામાં જ છે. એટલે મેં અને સીમાએ તેનું ઓપરેશન ન કરવાનું નક્કી કર્યું છે. અમે તને નિયમિત મળતાં રહીશું.’ મેં તેમના નિર્ણયને આવકાર્યો.

આ વાતને સાત વર્ષ વીતી ગયાં. હવે અભયના થાપાનો ગોળો સંપૂર્ણ ડિસલોકેટ થઈ ગયો હતો. તેને ડાયપર પહેરાવતી વખતે તે સામાન્ય દુખાવાનો હુંકાર કરતો. કાર્તિકભાઈ મને મળવા આવ્યા હતા. ‘મૌલીન, હવે અભયને પણ દુઃખતું હોય તેમ લાગે છે. તેને pain-free કરવા, મને લાગે છે, હવે ઓપરેશન કરવું પડશે. તે બોલતો નથી, પણ તેના હાવભાવથી હું તેનું દુઃખ કળી શકું છું.’